

О. В. Василенко,
здобувач кафедри публічного управління та митного адміністрування,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро

DOI: 10.32702/2306-6814.2018.24.106

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

О. Vasilenko,
PhD candidate of public and customs administration department,
University of Customs and Finance, Dnipro

GLOBALIZATION, ACADEMIC MOBILITY AND INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION

Сучасний світ переступив через поріг, коли вища освіта належала до привілеїв незначного та обмеженого кола осіб. Далі, поступово починаючи долати ізоляційні бар'єри, світ зробив черговий крок, коли вища освіта стала доступною відносно широким масам населення цивілізованого світу і вийшла за рамки розрізнених національних академічних систем, зумовивши її інтернаціоналізацію.

Україна однак, залишаючись радянським сателітом, десятиліття поспіль була ізольованою і закритою від прямого впливу зовнішнього середовища на внутрішньодержавні процеси, а про міжнародну академічну мобільність та науковий обмін годі було вести мову. Довгий час залишаючись осторонь відповідних міжнародних процесів, Україна наразі лише стає на шлях долучення до них.

The modern world has become open for new opportunities more than ever before. Borders between countries and corresponding cultural, language, socio-economic barriers for international mobility have also become increasingly formal. Relevant global transformations forced by the process of globalization, resulted of amplification the academic mobility, which is the main driving force for the internationalization of higher education.

The world crossed the line when the education belonged to the privileges of a small limited number of people, which was associated with the corresponding socio-economic transformations. Further, the world gradually began to overcome the isolation barriers and made the next step when education became accessible to relatively large masses of the civilized world and went beyond the detached national academic systems, resulted internationalization of higher education.

The notion of "internationalization" refers not only to relations between countries, but more to the relations between peoples and civilizations at the global and local levels. Internationalization it is the reflection of intercultural and civilizational processes, which in the global dimension quickly and radically changed not only the education, but the whole paradigm of world perception. Like any process, internationalization acquires various forms and contents.

Education has become a fundamental factor uniting different countries on all continents through internationalization. Higher education is the unifying element and platform for setting up communications between such different socio-economic models around the world. However, the internationalization of higher education in Ukraine is largely fragmentary rather than systematic, and is not formed by an institutional mission, tradition or current context.

*Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація вищої освіти, міжнародна академічна мобільність.
Key words: globalization, international academic mobility, internationalization of higher education.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Міжнародна академічна мобільність і зумовлена нею інтернаціоналізація стали найбільш фундаментальним викликом для вищої освіти в усьому світі. Інтерна-

ціоналізація є одним із чинників становлення глобального освітнього простору. Україна однак лише стає на шлях долучення до відповідних тенденцій, у зв'язку з чим не володіє в достатній мірі механізмами державно-

го управління процесами інтернаціоналізації вищої освіти, що на сьогодні мають здебільшого самоплинний стихійний характер.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання академічної мобільності та інтернаціоналізації вищої освіти стали предметом наукових пошуків і розвідок таких вітчизняних науковців: Вербицька А.В., Говоровська О.О., Дебич М.А., Козієвська О.І., Нітенко О.В., Сбруєва А.А., Солощенко В.М. та інших, а також знайшли обґрунтування у фундаментальних міжнародних дослідженнях, в тому числі таких учених, як Altbach P., Coelen R., Knight J., Knutson S., Kushnarenko V., Luke J., H. de Wit, M. van der Wende та інших визнаних у світі авторів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

За мету дослідження ставимо визначення взаємозв'язку та впливу процесів глобалізації та міжнародної академічної мобільності на становлення і розвиток механізмів інтернаціоналізації вищої освіти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сучасний світ, як ніколи, став відкритим для нових можливостей, а кордони між країнами та відповідні культурні, мовні, соціально-економічні бар'єри для міграції та руху інтелектуального потенціалу — все більше формальними. Відповідні суспільні трансформації, особливо активізовані процесами глобалізації, зумовили стрімке поживлення руху інтелектуального потенціалу та, як наслідок, академічної мобільності, що є основною рушійною силою інтернаціоналізації вищої освіти.

Освіта стала фундаментальним фактором, що об'єднує різні держави на всіх континентах. І мова йде не лише про соціально-культурні, мовні чи навіть цивілізаційні аспекти, а насамперед про нові економічні системи і глобальні ринки товарів, робіт і послуг. Освіта при цьому виступає тим об'єднуючим елементом і платформою для налагодження зв'язків і комунікацій між такими різними соціально-економічними моделями, ставши найпотужнішим драйвером розвитку і модернізації світової економіки.

Інтернаціоналізація міцно ввійшла до словників вищої освіти всього світу. Знання залишається міжнародним, а міжнародне співробітництво і глобальна мобільність студентів продовжують зростати. Більшість університетів визнають, що міжнародна перспектива для студентів у XXI ст. є ключовою [6]. Без сумніву, інтернаціоналізація відбулась і більше не є прикладною частиною ландшафту вищої освіти. Стратегії і політика, міжнародні декларації та академічні ініціативи свідчать про центральну роль інтернаціоналізації у світі вищої освіти.

Поняття "інтернаціоналізація" стосується не лише і не так відносин між народами, як ще більше відносин між культурами і цивілізаціями та реальністю на глобальному і локальному рівнях [8]. Інтернаціоналізація не є самоціллю, вона радше є продуктом і віддзеркаленням тих міжкультурних і цивілізаційних процесів, що в глобальному вимірі дуже швидко та кардинальним чином змінили не лише освіту, але всю парадигму світо-

сприйняття. Утім, як і будь-який процес, вона не є сталою, а набуває різних форм і змісту.

Процес інтернаціоналізації вищої освіти насамперед розвивається завдяки динамічно еволюціонуючим політичним, економічним, соціокультурним та академічним факторам, сукупність яких у залежності від регіону, країни та навіть вищого навчального закладу або конкретної освітньої програми може набувати різних форм і змісту. Інтернаціоналізація вищої освіти однак є відносно новим феноменом [1], виникнення якого зумовлене загальносвітовими процесами і тенденціями останніх десятиліть.

Так, міжнародна мобільність робочої сили, глобалізація економіки та розбудова інформаційно-комунікаційних технологій є одними з найважливіших факторів, що сприяють інтернаціоналізації вищої освіти в усьому світі [11, с. 65]. Водночас інтернаціоналізація є одним із чинників становлення глобального освітнього простору. Беззаперечно, вона стимулює і розвиток вітчизняної вищої школи [3]. Україна ж однак довгий час залишалась осторонь відповідних процесів інтернаціоналізації вищої освіти.

Водночас інтернаціоналізація вищої освіти є процесом біполярним, спрямованим як на забезпечення внутрішнього попиту на якісну освіту, так і на експорт освітніх послуг та інтеграцію до глобальної академічної системи на основі відповідності кращій світовій практиці і міжнародним стандартам вищої освіти. Неспроможність забезпечити відповідність та належний рівень якості освітніх послуг є ризиком для вітчизняної системи управління освітою надалі залишатися поза конкуренцією на світовому ринку освітніх послуг.

Сьогодні інтернаціоналізація вищої освіти в Україні значною мірою відбувається радше фрагментарно, аніж комплексно і системно, та не формується інституційними місією, академічними традиціями чи поточним контекстом [10]. Україна втім лише стає на шлях долучення до відповідних тенденцій, у зв'язку з чим не володіє в достатній мірі механізмами державного управління процесами інтернаціоналізації вищої освіти, що на сьогодні мають здебільшого самоплинний неконтрольований характер.

В останні роки інтернаціоналізація перетворилася з маргінального та другорядного концепту на глобальний, стратегічний та основний фактор вищої освіти і загальний контекст її розвитку в усьому світі. Інтернаціоналізація стала дуже широкою та багатоаспектною концепцією, включаючи багато нових підходів і стратегій у різних та постійно змінюваних контекстах. Це відображає як термінологія, що використовується для опису міжнародного виміру вищої освіти, розвивалася протягом останніх десятиліть [8].

Україна однак, залишаючись радянським сателітом, десятиліття поспіль була ізольованою і закритою від прямого впливу зовнішнього середовища на внутрішні процеси, а про академічну мобільність або науковий обмін годі було вести мову. Головним пріоритетом вищої освіти залишалось забезпечення планової економіки та військово-промислового комплексу. Пострадянський же період здебільшого асоціюється з тотальним занепадом освітньої галузі та рефлексією до міфу першості радянської освіти у світі.

Наразі, після десятиліть ізоляції українські вищі поступово починають долучатися до процесів інтернаціоналізації, зокрема через ініціативи з академічної мобільності та програми подвійного навчання, а також захоплення викладачів і студентів з інших країн до встановлення двосторонніх зв'язків з Україною. Починаючи з 2005 року керівні принципи Болонської декларації набувають все більшого стратегічного значення [10], а інтернаціоналізація вищої освіти стала злбоденним питанням в Україні.

Коли українці згадують про "інтернаціоналізацію" вищої освіти, то зазвичай ототожнюють її з "європеїзацією", а інтернаціоналізація розглядається переважно в регіональному, зокрема європейському контексті. Приймаючи стратегічне рішення приєднатися до Болонської декларації для участі в гармонізації європейської архітектури вищої освіти шляхом сумісності та порівнянності регіональних освітніх систем [9], Україна поставила перед собою вельми складне та дуже важливе завдання.

Процес інтернаціоналізації сьогодні є важливим для української вищої освіти насамперед тому, що надає можливості та механізми для підвищення її якості. Десятиліття міжнародної ізоляції радянського періоду та подальший розвиток, що не передбачав активного долучення до міжнародних процесів, призвели до того, що вітчизняна вища освіта втратила ключове — якість і, відповідно, міжнародне визнання [4]. Водночас міжнародне визнання, ознакою якого є попит, може вважатися одним з головних показників її якості.

Водночас інтернаціоналізація вищої освіти безпосередньо пов'язана з глобальними міграційними процесами та насамперед міжнародною академічною мобільністю. При цьому міжнародна академічна мобільність, на наш погляд, може бути визначена як рух інтелектуального потенціалу між різними академічними системами. За критерієм суб'єктності умовно поділяємо її на: 1) базову чи-то студентську, яка спрямована на здобуття вищої освіти, 2) професійну та 3) наукову мобільність.

Саме міжнародна мобільність, зумовлена процесами глобалізації, сприяла виникненню інтернаціоналізації вищої освіти. Міжнародна академічна мобільність, на наш погляд, є однією з найпоширеніших форм та водночас факторів міграції населення в усьому світі. Вона може набувати різних форм, як-то здобуття вищої освіти, науковий обмін або професій *up skills* тощо. Водночас міжнародна академічна мобільність може бути як причиною міграції, так і навпаки — її наслідком.

Результати окремих досліджень дозволяють зробити висновок, що за останні 40 років темпи зростання мобільності студентів перевищили темпи поширення самої вищої освіти в загальнопланетарному масштабі [3]. Відповідний висхідний тренд, що є стабільно зростаючим останні десятиліття, спостерігається і наразі. Так, за кордоном постійно навчаються біля 4,6 млн студентів [5]. При цьому передбачається прогнозоване зростання міжнародної освіти з 1,8 млн в 2000 році до приблизно 7 млн у 2025 році [7].

Утім, як відзначають останні дослідження, глобальний ландшафт інтернаціоналізації вищої освіти різко змінюється. Що можна було б назвати "епохою інтернаціоналізації вищої освіти" протягом останніх 25 років добігає кінця або принаймні набуває інших форм і

змісту. Необмежене зростання інтернаціоналізації стикається з викликами "Трампізму", Brexit(y) та поширенням націоналістичної й антиміграційної політики в Європі, що змінюють ландшафт світової вищої освіти, особливо в Європі та Північній Америці [6].

Загроза обмеження міжнародної академічної мобільності виходить з двох геть протилежних тенденцій. Перша пов'язана з поширенням націоналістичної, антиміграційної та ізоляційної політики, що може призвести до різкого згорання процесів інтернаціоналізації. Другий підхід, що вважається альтернативним і більш релевантним, зміщує акценти на "інтернаціоналізацію вдома" як можливість для подальшого поширення всеохоплюючої інтернаціоналізації з переходом від кількості до якості вищої освіти [6].

На наш погляд, "інтернаціоналізація вдома" однак, попри всі переваги, які вона надає порівняно з її базовою усиченою версією "навчання вдома", що не містить міжнародної складової, може бути лише однією з форм міжнародної освіти, але не альтернативою інтернаціоналізації в сучасному її вигляді і концепті. Інтернаціоналізація, що формувалась останні два десятиліття, може кардинально змінити напрям подальшого розвитку і, на жаль, ми не маємо впевненості, що це не буде рух у зворотному напрямі.

Отже, твердість тезису, з якого ми почали, а саме: "сучасний світ, як ніколи, став відкритим для нових можливостей, а кордони між країнами та відповідні культурні, мовні, соціально-економічні бар'єри для міграції та руху інтелектуального потенціалу — все більше формальними", — може похитнутися в світлі популістських ізоляційних тенденцій, що ставлять під загрозу глобальні досягнення інтернаціоналізації останніх двох десятиліть та сформовану під її впливом нову парадигму міжнародної вищої освіти.

Водночас 2018 рік посилює тривожні тенденції 2017 року та 2016 року, пов'язані насамперед з Brexit(ом), антиміграційною політикою США та окремих країн ЄС тощо. Зокрема зростання проблем отримання віз, атмосфера для іноземців та інші проблеми сприяють зниженню потоку іноземних студентів до відповідних країн [6]. Такі негативні тенденції разом з тим, дають можливості для часткового перерозподілу міжнародного освітнього ринку між іншими менш потужними його учасниками.

Разом з тим, хоча такі тенденції і можуть бути позитивними для окремих країн, однак лише у короткостроковій перспективі. У глобальному ж контексті радіти поширенню таких настроїв і підходів країнам-вигодонабувачам не варто, адже це ставить під загрозу саму інтернаціоналізацію як феномен і здобуток цивілізаційного розвитку суспільства, що кардинальним чином трансформував і прискорив розвиток вищої освіти в усьому світі, зробивши її як ніколи раніше доступною та інноваційною.

Отже, інтернаціоналізація, як і будь-який процес, не є статичною. В залежності від певного контексту вона набуває різних форм і змісту. Вона є свого роду маркером чи віддзеркаленням глобальних трансформацій. Інтернаціоналізація таким чином виражає як саме глобалізаційні процеси впливають на вищу освіту і навпаки. Водночас відповідні процеси не можуть розгляда-

тись у відриві або поза контекстом пливу глобалізації на інші сфери розвитку людини, суспільства, держави і цивілізації.

ВИСНОВКИ

Таким чином, глобалізація стала фундаментальним викликом для вищої освіти в усьому світі, зокрема вітчизняній. Внаслідок пошуків академічної мобільності та становлення якісно нового глобального освітнього простору з'являється поняття інтернаціоналізації вищої освіти. Так, ставши рефлексією міжнародної академічної мобільності та зумовленим глобалізаційними процесами сучасним академічним трендом, інтернаціоналізація сьогодні сама виступає каталізатором освітніх трансформацій.

Література:

1. Вербицька А.В. Інтернаціоналізація як основний напрям розвитку вищої освіти. Молодий вчений. — 2017. — № 11 (51). — С. 160—164.
2. Говоровська О.О. Інтернаціоналізація вищої освіти України під впливом глобалізації суспільства. Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. — 2015. — № 37. — С. 124—130.
3. Нітенко О.В. Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор розвитку університету. Освітологічний дискурс. — 2015. — № 2 (10). — С. 205—216.
4. Чубко А. Як публікуватися в міжнародних рецензованих виданнях. Інформаційний бюлетень Міністерства освіти і науки. — Режим доступу: [https://us11-campaign-archive.com/?e=\[UNIQID\]&u=aa712a75e3e776f4101137606&id=1963e3215c](https://us11-campaign-archive.com/?e=[UNIQID]&u=aa712a75e3e776f4101137606&id=1963e3215c)
5. Education at a Glance 2018. OECD Indicators / OECD: офіційний сайт. URL: www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm
6. Altbach P., De Wit H. Are We Facing a Fundamental Challenge to Higher Education Internationalization? International Higher Education. — 2018. — № 93. — С. 2—4.
7. Knight J. Internationalization: A Decade of Changes and Challenges. International Higher Education. — 2008. — № 50. — С. 6—7.
8. Knight J., De Wit H. Internationalization of Higher Education: Past and Future. International Higher Education. — 2018. — № 95. — С. 2—4.
9. Kushnarenko V., Knutson S. Ukraine: Internationalization of Higher Education in Post-Soviet Ukraine. International Higher Education. — 2014. — № 75. — С. 25—27.
10. Sikorskaya I. Higher Education Internationalization in Ukraine: Concerns and Hope. International Higher Education. — 2017. — № 91. — С. 10—12.
11. Van der Wende M., Beerkens E., Teichler U. Internationalisation as a cause for innovation in higher education / за ред. B. Jongbloed, P. Maassen, G. Neave. From the eye of the storm: Higher education's changing institution. Boston: Kluwer Academic Publishers, 1999. — С. 65—93.

References:

1. Verbytska, A. (2017), "Internationalization as a mainstream in the development of higher education", *Molodyj vchenyj*, vol. 11 (51), pp. 160—164.

2. Govorovska, O. (2015), "The transformation of Ukrainian Education in the context of the world of information technology", *Naukovi zapysky z ukrains'koi istorii*, vol. 37, pp. 124—130.

3. Nitenko, O. (2015), "Internationalization of higher education as factor of the development of university", *Osvitolohichnyj dyskurs*, vol. 2 (10), pp. 205—216.

4. Chubko, A. (2016), "How to publish in international peer-reviewed journals", *Informatsijnyj biuleten' Ministerstva osvity i nauky*, available at: <https://us11-campaign-archive.com/?u=aa712a75e3e776f4101137606&id=4c0f735de5> (Accessed 20 Nov 2018).

5. OECD (2018), "Education at a Glance 2018. OECD Indicators", available at: www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm (Accessed 20 Nov 2018).

6. Altbach, P. and De Wit, H. (2018), "Are We Facing a Fundamental Challenge to Higher Education Internationalization?", *International Higher Education*, vol. 93, pp. 2—4.

7. Knight, J. (2008), "Internationalization: A Decade of Changes and Challenges", *International Higher Education*, vol. 50, pp. 6—7.

8. Knight, J. (2018), "Internationalization of Higher Education: Past and Future", *International Higher Education*, vol. 95, pp. 2—4.

9. Kushnarenko, V. and Knutson, S. (2014), "Ukraine: Internationalization of Higher Education in Post-Soviet Ukraine", *International Higher Education*, vol. 75, pp. 25—27.

10. Sikorskaya, I. (2017), "Higher Education Internationalization in Ukraine: Concerns and Hope", *International Higher Education*, vol. 91, pp. 10—12.

11. Van der Wende, M. Beerkens, E. and Teichler, U. (1999), "Internationalisation as a cause for innovation in higher education", *From the eye of the storm: Higher education's changing institution*, Kluwer Academic Publishers, Boston, USA, pp. 65—93.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2018 р.

www.dy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73